

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Мікроекономіка»
обов'язкових компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Облік і аудит

за темою № 2 - Теорія граничної корисності і поведінка споживача

Харків 2021

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.21 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного університету
внутрішніх справ
Протокол від 22.09.21 № 2

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 22.09.21 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління, протокол від 31.08.21 № 1

Розробники: викладач циклової комісії економіки та управління, спеціаліст вищої категорії, викладач – методист Бондаренко Л.Ф.

Рецензенти:

1. Голова циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС, к.е.н., спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, Цимбалістова О.А.
2. Професор кафедри бізнес адміністрування, маркетингу і туризму Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, д.е.н., професор Дружиніна В.В.

План лекції:

1. Кардиналістський підхід до визначення корисності. Скупна та гранична корисність.
2. Процес споживання та динаміка зміни сукупної та граничної корисності. I закон Госсена.
3. Модель споживання набору благ. Рівновага споживача. II закон Госсена.

Рекомендована література:

Основна література:

1. Базилевич В.Д. Мікроекономіка Практикум. Навчальний посібник – Київ, 2010 – 294с.
2. Старчик Н.В., Носач І.В. Мікроекономіка: Навчальний посібник – Кременчук, 2012 – 287 с.
3. Рудий М.М. Мікроекономіка: Навчальний посібник – К.: Каравела, 2012 – 360 с.
4. Наливайко А.П. Мікроекономіка: Підручник – К.: КНЕУ, 2011. -446 с.
5. Наливайко А.П. Практикум з мікроекономіки до підручника з Мікроекономіки. Навчальний посібник – К.: КНЕУ, 2013. – 522 с.
6. Панчишин С.М. Аналітична економія: Макроекономіка і мікроекономіка: Підручник: у 2-х кн. / За ред. С.М. Панчишина. — К.: Знання, 2013. — 615 с.
7. Пилипенко П.П. Мікроекономіка. Курс лекцій: Навчальний посібник. – Львів: Новий світ – 2000, 2012. – 280 с.
8. Буряк П.Ю. Мікроекономіка: Підручник– К.: «Хай – Тек прес» - 2012. –560 с.

Допоміжна література:

1. Тарасевич В.М. Економічна теорія. Мікроекономіка. Підручник – К.: Знання, 2012 - 134с.
2. Поплавська Ж.Б. Мікроекономіка. Навчальний посібник – К.: Алерта, 2011 – 272 с.
3. Білецька Л. В. Економічна теорія: політекономія, мікроекономіка, макроекономіка. К.: ЦУЛ, 2009.- 175с.
4. Пилипенко В. В. Мікроекономіка: Курс лекцій. Львів: Новий світ, 2012.
5. Кундєєва Г. О. Мікро- і макроекономіка: навчально – методичний посібник. — К. : НУХТ, 2011. — 222 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Офіційний портал Верховної Ради України: Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

1. Кардиналістський підхід до визначення корисності. Скупна та гранична корисність.

Блага - товари, послуги, соціальні та економічні умови, які задовольняють потреби людини.

Економічні блага - блага, в яких відчувається певна нестача. Наприклад: деревина в Тайзі неекономічне благо, а в місті – економічне.

Класифікація благ:

Залежно від своєї корисності:

- Блага з додатною корисністю (збільшення обсягу яких є привабливим для людини);
- Блага з від'ємною корисністю або анти блага (збільшення яких небажане для людини).

Залежно від впливу рівня доходу на обсяг споживання:

- Нормальні блага;
- Неякісні блага.

Залежно від впливу ціни на обсяг споживання:

- Звичайні блага;
- Товари Гіффена.

Ринковий попит формується на основі рішень, які приймаються окремими особами, які вибираючи товари або послуги, ставлять перед собою задачу, виходячи зі своєї купівельної спроможності придбати різні блага у такій кількості і пропорціях, які б принесли їм максимальне задоволення.

Така поведінка споживача в теорії споживання називається **раціональною**.

Раціональний споживач - це споживач, який досягає або намагається досягти споживацької рівноваги або споживацького оптимуму.

Для позначення того задоволення, яке одержує людина від споживання благ, економісти вживають термін **корисність**, (utility - U).

Корисність - це суб'єктивна цінність певного товару для споживача у певний момент часу. Термін «корисність» ввів англ. вчений Бентам (1748-1832).

Розрізняють два основні підходи до визначення корисності:

1. Кількісний (кардиналістський) підхід або теорія поведінки споживача. Де мова йде про традиційну версію теорії споживацького вибору (поведінки), коли корисність підлягає кількісному виміру.
2. Порядковий (ординалістський) підхід - споживач визначає черговість, послідовність, порядок в обиранні благ для задоволення потреб.

Функція корисності - це співвідношення між обсягами споживаних благ і рівнем корисності:

$U = f(x, y, \dots, n)$, де U- рівень корисності, x, y, ... n - кількість відповідних благ.

Корисність служить критерієм вибору споживача, тобто відбору благ.

Гранична корисність (MU) - це корисність додаткової одиниці блага.

Сукупна (загальна) корисність (TU) - це корисність всіх одиниць блага.

В останній третині 19ст. Джевонс, Менгер, Вальрас запропонували кількісну теорію корисності, яка пов'язана з поняттям граничної корисності і кількісним вимірюванням корисності (ютіли). Це помилка, бо єдині одиниці виміру можна вводити для об'єктивних величин, але не для суб'єктивних.

2. Процес споживання та динаміка зміни сукупної та граничної корисності. І закон Госсена

Між загальною та граничною корисністю існує стійка залежність, яку можна сформулювати наступними твердженнями:

- значення сукупної та граничної корисності співпадають для першої одиниці блага;
- гранична корисність максимальна від першої одиниці блага;
- при зростанні обсягу споживання блага гранична корисність зменшується, а сукупна корисність зростає до точки повного насичення даним благом;
- там, де гранична корисність дорівнює нулю, сукупна корисність набуває максимального значення – ця точка називається точкою повного насичення даним благом;
- коли гранична корисність має від'ємне значення, сукупна корисність зменшується;
- благо з від'ємною граничною корисністю називається антиблагом.

Представники кардиналістської теорії споживчої поведінки використовували поняття функції корисності, як залежності між кількістю споживаних благ та рівнем їхньої загальної корисності. Вони вважали, що кожний споживач так витрачає свій бюджет, щоб отримати максимальну корисність від усієї сукупності споживаних благ. При цьому споживач здатен оцінити корисність блага кількісно, пам'ятає про спадання граничної корисності кожного блага по мірі його споживання і формує структуру покупок так, щоб загальна корисність усієї маси блага була максимальною.

В загальному вигляді завдання споживача полягає у тому, щоб максимізувати функцію корисності:

$$U = U(Q_1, Q_2, \dots, Q_i, Q_n) - \max$$

при бюджетному обмеженні:

$$M = P_1Q_1 + P_2Q_2 + \dots + P_iQ_i + P_nQ_n,$$

де U – корисність товарів;

M – величина бюджету споживача;

Q_i – кількість i -ого блага;

P_i – ціна одиниці i -ого блага.

Представники кардиналістської теорії вважали корисність головним фактором споживчого вибору, але не враховували, що це поняття цілком індивідуальне (суб'єктивне): те, що корисно для однієї людини, може бути абсолютно безкорисно для іншої. Намагаючись кількісно виміряти корисність,

вони навіть запровадили гіпотетичну одиницю її виміру «ютіль», а також поняття «сукупної» та «граничної корисності».

Сукупна (загальна) корисність (TU) – сумарна корисність усіх спожитих одиниць (порцій) одного блага. Саме загальну корисність максимізує споживач.

$$TU = \sum U_i$$

Гранична корисність (MU) – додаткова корисність, яку споживач здобуває із додаткової одиниці споживаного блага, або – це зміна загальної корисності в результаті споживання додаткової одиниці блага. Вона розраховується як прирощування загальної корисності, яке віднесене до прирощування кількості споживаного блага:

$$MU = \Delta TU / \Delta Q.$$

Отже корисність змінюється зі зміною кількості споживаного блага. При послідовному споживанні того ж самого блага загальна його корисність – зростає, а гранична корисність одиниці блага – спадає, внаслідок насичення потреби у ньому. Остання залежність відбиває дію першого закону Госсена або закону спадної граничної корисності, який наголошує: кожна додаткова одиниця спожитого блага приносить споживачеві менше задоволення, тобто гранична корисність кожної наступної одиниці блага зменшується.

Так в спеку перша склянка газованої води буде мати для споживача, який відчуває спрагу, найвищу корисність, друга – дещо меншу, а, наприклад, п'ята – може виявитися навіть шкідливою. Вперше цей принцип був сформульований німецьким економістом в 1854 році і отримав у подальшому назву першого закону Госсена. Між сукупною та граничною корисністю існує наступний зв'язок: незважаючи на те, що сукупна корисність TU із збільшенням кількості благ поступово зростає, гранична корисність MU кожної додаткової одиниці блага зменшується. Максимум корисності досягається в т. А, коли гранична корисність стає рівною нулю. Це означає, що благо повністю задовольняє потребу. Подальше споживання блага приносить шкоду (гранична корисність блага від'ємна), то сукупна корисність знижується.

Принципи спадної граничної корисності (І закон Госсена) був висунутий німецьким економістом в 1854 р.: при збільшенні споживання блага гранична корисність падає.

3. Модель споживання набору благ. Рівновага споживача. II закон Госсена

Багатопродуктова модель споживання.

Найпростішим прикладом її є двопродуктова модель споживання. Розглянемо її на наступному прикладі: ви зайшли в кафе, де маленький шматок пирога коштує 90 коп., а не велика склянка лимонаду – 45 коп. У вас є 4 грн. 50 коп. Ваша мета – вибрати такий набір благ, який принесе максимальну користь. Можна купити 5 шматків пирога, але не одержати максимальну користь. Якщо замість 5-го шматка купити 2 лимонаду, то корисність збільшиться, тобто 2 склянки лимонаду принесуть більше задоволення, ніж 5-та порція пирога.

По мірі скорочення споживання пирога і збільшення споживання лимонаду, гранична корисність пирога збільшиться, а лимонаду зменшиться. З рештою, ви досягнете точки споживацької рівноваги ($TU=\max$, $MU=0$).

При цьому гранична корисність у розрахунку на кожну грошову одиницю вартості благ є однаковою.

$MU \text{ пирога} / P \text{ пирога} = MU \text{ лимонаду} / P \text{ лимонаду}$, де P – ціна.

Якщо ціна пирога знизиться тобто порушиться рівновага. Щоб її відновити, треба знизити MU пирога, і збільшити MU лимонаду. Для цього у відповідності до I закону Госсена треба збільшити Q пирога, і зменшити Q лимонаду. Тим самим ви будете діяти у повній відповідності до **закону попиту**: при інших рівних умовах попит тим більший чим нижча ціна.

Таким чином, споживацька рівновага для **двопродуктової моделі споживання** – це такий набір благ, споживаючи який, при фіксованих цінах і фіксованому бюджеті одержує максимальну корисність.

Правила максимізації корисності (умови рівноваги споживача) можна виразити за допомогою формули :

$MU_x / P_x = MU_y / P_y = \dots = MU_n / P_n = \lambda$, де λ - гранична корисність грошей.

Цей принцип – називається **еквімаржинальним принципом** (це загальна умова рівноваги споживача, або II закон Госсена).

Прийнявши оптимальне рішення, споживач знаходиться у стані рівноваги. Рівновагу споживача описує другий закон Госсена: для максимального задоволення потреб в умовах обмеженості благ необхідно припинити споживання всіх благ у точках, де інтенсивність задоволення від споживання кожного блага стає однаковою.

Якщо умова рівноваги не виконується, наприклад, $MU_x / P_x > MU_y / P_y$, споживач має стимул до зміни структури споживання. Він почне перерозподіляти бюджет на користь товару X , при збільшенні споживання якого гранична корисність X буде спадати, а гранична корисність товару Y , кількість якого зменшиться, буде зростати до відновлення рівноваги. При цьому сукупна корисність нового набору товарів в межах того ж самого бюджету зросте. Отже, рівновага у споживанні максимізує добробут споживача.